

Titel: Derved bliver det!

Citation: "Derved bliver det!", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K14*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Tonny Aagaard Olesen; Steen Tullberg, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2010 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-dbd-kom-root.pdf> (tilgået 04. maj 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K14

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **Derved bliver det!** : Artiklen er sammensat af tre stykker samt en tilføjet note; se tekstredegørelsen, s. 384-387, samt *Pap.* XI 3 B 211-214. Da titlen, 'derved bliver det', dvs. dette står (stadig) fast, henviser til SKs første artikel (123,1), synes perspektivet at være perioden efter offentliggørelsen af denne, hvor Martensen – til SKs irritation – forholdt sig tavst, jf. journaloptegnelsen NB36:26 (ml. 18. og 28. dec. 1854), i *SKS* 26, 425.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 1

◀ **Den 28de Decbr.** : Da SK i noten erklærer, at han indleverede artiklen til *Fædrelandet* den 28. dec. 1854, må datoen angive det tidspunkt, hvor han lagde sidste hånd på artiklen som helhed, se tilblivelseshistorien i tekstredegørelsen, s. 386f.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 2

◀ **Fra Prædikestolen ... Mynster som Sandhedsvidne ... derimod maa der gjøres Indsigelse** : se SKs første artikel, »Var Biskop Mynster et 'Sandhedsvidne', et af 'de rette Sandhedsvidner' – er dette Sandhed?«, i *SKS* 14, 121-126.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 3

◀ **var indleveret til »Fædrelandet«** : se tekstredegørelsen, s. 386f. – **Fædrelandet:** ved siden af *Dagbladet* landets førende nationalliberale avis, grundlagt 1834; fra midten af 1841 bestod redaktionen af SKs ven J.F. Gjørdwad og af Carl P. Ploug. Avisen havde o. 1900 abonnenter (1857). Den henvendte sig med sine seriøse, ofte akademiske artikler til det højere borgerskab. Se fx den redaktionelle bemærkning i *Fædrelandet*, nr. 304, den 30. dec. 1854: »Da 'Fædrelandet' er det danske Blad, der har flest Læsere i Samfundets høiere Classer, egner det sig fortrinligt for Bekjendtgørelser, som ønskes udbredte blandt disse, ligesom det har en ikke ringe Udbredelse i Norge og Sverige.«

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 13

◀ **af »Berlingske Tidende« Nr. 302** : se Martensens artikel mod SK, »I Anledning af *Dr. S. Kierkegaards* Artikel i 'Fædrelandet' Nr. 295«, der optager alle fire spalter på forsiden (samt ni linjer på næste side) af *Berlingske Tidende*, nr. 302, den 28. dec. 1854. Artiklen lyder i sin helhed: »I den nævnte Artikel, der med rette har tildraget sig stor Opmærksomhed, har Hr. *Dr. S. Kierkegaard* gjort en højrøstet Indsigelse imod, at jeg i en Prædiken, jeg holdt faa Dage efter Biskop Mynsters Død har kaldt Biskop Mynster et christeligt Sandhedsvidne, en Mand, hvis Tro ikke blot var i Ord og Bekjendelse, men i Gjærning og i Sandhed. Et Sandhedsvidne er efter S. K.s Forklaring en Mand, der i Armod vidner for Sandhed, i Ringhed og Fornedrelse, en Mand, der tilsidst bliver korsfæstet og halshugget, hans afsjælede Legeme af Rakkeren henslængt paa et afsides Sted, begravet o. s. v. altsaa, saavidt jeg forstaaer Hr. Doctorens Mening, en af de Mænd, der i historisk Betydning kaldes Martyrer. Jeg skal derfor ved at henføre Biskop Mynster til de christelige Sandhedsvidner have gjort mig skyldig i, for Guds og Menighedens Aasyn at have sagt en himmelraabende Usandhed paa det hellige Sted, ja jeg skal paa det Forfærdeligste have 'leget' med Christendommen. – I denne Anledning undlader jeg ikke at afgive et Vidnesbyrd. / Dersom det maatte indrømmes *Dr. S. Kierkegaard*, at Benævnelsen Sandhedsvidne kun var indskrænket til Martyrer, da vilde jeg vistnok [rigtignok] have gjort mig skyldig, om end ikke i en himmelraabende Usandhed og andre Krænkelser af det Hellige, hvilket *Dr. S. K.* ogsaa ved denne Leilighed tager forfængeligt, saa dog i en feilagtig Sprogbrug. Men hvad i al Verden berettiger ham dog til at indskrænke Begrebet paa en saa vilkaarlig, mod al kirkelig Sprogbrug stridende Maade, en Indskrænkning, efter hvilken, hvad allerede er bleven bemærket imod ham, Apostelen Johannes, der hverken blev halshugget eller korsfæstet, heller ikke efter Døden henslængt af Rakkeren, men begravet af sin Menighed, maa udelukkes af Sandhedsvidnernes Tal. Og hvad berettiger ham dernæst til at kaste et falsk Lys over den af mig udtalte Sætning, at der fra Apostlenes Dage indtil vore Dage strækker sig en Kjæde af Sandhedsvidner, som om jeg dermed havde sagt, at de christelige Sandhedsvidner i vore Dage uden videre skulde sammenstilles med dem i den apostoliske Tid, medens jeg udtrykkeligt har tilføjet, hvad han svingagtigt udelader, at der er Forskjel paa Tider og Gaver og Redskaber, medens Herren og Aanden er den samme, aabenbart nok for Enhver, der ikke vil misforstaae, har skjelnnet mellem det Overordentlige og det Ordentlige i Kirkens Udvikling, en Distinction, der er mine Tilhørere velbekjendt. Men det gaaer visselig ikke an over den store Ulighed, der findes i Kirkens forskellige Udviklingsstrin at glemme hvad der til alle Tider maa være lige, naar vi ikke ville [vil] opgive den Artikel i vor Børnelærdom: Jeg troer een, hellig, almindelig Kirke. Thi de som troe denne Artikel, vide ogsaa, at der i Kirken er et sig fra Slægt til Slægt forplantende Sandhedsvidnesbyrd, og at der ogsaa til enhver Tid og i enhver Slægt, baade i Menigheden og iblandt Lærerne ere de, som bære dette Vidnesbyrd, levende og personligt bekræfte Christendommens den store Kjendsgjærning. I modsat Tilfælde vilde Kirkens Eenhed igjennem Tiderne være brudt. Vistnok nytter det ikke at anstille saadanne Betragtninger for *Dr. S. Kierkegaard*, hvis Christendom er uden Kirke og uden Historie, og som kun leder efter Christus i 'Ørkenen' og i 'Kamrene'. Dog strider det mod al Menighedsbevidsthed at paastaae, at der kun skulde vidnes om Sandheden i de overordentlige Tider og under de overordentlige Prøvelser og med de overordentlige Kræfter og Naadegaver, da dog 'Ordets Tjeneste' i Menigheden just er indstiftet dertil, at der til enhver Tid og for

enhver Slægt skal vidnes om Sandheden, medens Kirken til ingen Tid ophører at være stridende. – Hvad nu dernæst angaaer den Paastand af *Dr. S. Kierkegaard*, at det eneste rette Kjendemærke [kendetegn] paa et Sandhedsvidne er Lidelser, da maa herved dog bemærkes, at ogsaa mange Sværmere og Fanatikere have underkastet sig store Lidelser uden derfor at være Sandhedsvidner. Og dernæst: hvad berettiger ham til at overse, at der ogsaa gives andre Lidelser end den haandgribelige Forfølgelse? Kan ikke saaledes en Tidsalders aandelige Død, kan ikke Menneskenes Ligegyldighed for det evige Liv være en Kilde til dybe Lidelser for dem, som arbeide i Læren? Eller er ikke Ordet, det angribende, det forfølgende Ord ligesaavel et Vaaben som Sværdet, og kan et Sandhedsvidne ikke blive stenet paa anden Maade, end med virkelige Steenkast? Og er der nogen Tid, i hvilken ikke Løgner og Bagtalelsen udsender sine forgiftede Pile? *Dr. S. Kierkegaard* maa enten saaledes være besat af en fix Idee, at han nu omsider har tabt det simpleste Omløb i Hovedet, eller han maa mod bedre Vidende have bestemt Begrebet om et Sandhedsvidne paa denne opskruede Maade, fordi der nu atter engang skulde gøres Opsigt ved at 'lege Christendom'. Men i saa Fald burde denne dristige Leeg være lagt noget finere an. Thi uden videre Tilsætning [tilføjelse] at byde os hiin Forudsætning, hvis Grundløshed og Vilkaarlighed er saa grov og haandgribelig, at det næsten bliver trivielt at gjendrive den, dette er dog noget fattigt for en saa øvet Sophist som *Dr. S. Kierkegaard*, og der maa befrygtes, at hans Tænkning fra det alt for Flydende nu er begyndt at gaae over i det alt for Faste, eller at hans Ideer nu virkelig begynde at blive fixe. / Det næste Spørgsmaal bliver da, om under Forudsætning af at den sande Kirke ogsaa findes hos os, Biskop Mynster har en Plads iblandt de christelige Sandhedsvidner i vort Fædreland. Sandelig jeg troede det, da jeg udtalte det i den sørgende Menighedsforsamling ganske faa Dage efter hans Død, og jeg troer det endnu, og antager ikke, at jeg nogensinde i mit Liv vil komme til en anden Overbeviisning. Vistnok høre vi af *Dr. S. Kierkegaard*, at Biskop Mynsters Christendomsforkyndelse skal have fortiet noget af det meest afgjørende Christelige, nemlig Læren om at afdøe og at hade sig selv. Det er let at henkaste saadanne Paastande. Men hvad der først og fremmest er at sige ved Biskop Mynsters Grav, er dette, at han ikke taug, men oplod sin Mund til at tale paa en Tid, da de Fleste taug, og da de faa Røster, som hævede sig for Evangeliet, bleve overdøvede af Vantroens og Fornægtelsens Røster. Eller hører ikke just dette til Biskop Mynsters uforgængelige Roes, at han i dette Aarhundredes Begyndelse stod op imod Vantroen, værgede om vor lutherske Gudstjeneste, da den stod Fare for at forvanskes, beredte Herren Vei i mange Sjæle? Og er han ikke gennem den lange Aarrække, i hvilken han har tjent i vor Kirke, vedbleven at prædike Jesum Christum og ham korsfæstet, hvad dog vel hører til noget af det mest afgjørende Christelige, og indeslutter hiin Lære om at afdøe, om end ikke paa *Dr. S. Kierkegaards* Maade. Og kan det modbevises hvad jeg har sagt om ham, at hans Vidnesbyrd gennem Aarene blev fyldigere og mere fuldttonende, og hvad jeg her vil tilføie, at der ere faa Prædikanter, hos hvilke der lader sig paavise en saa fremskridende Udvikling? Iøvrigt har der i den af *Dr. S. Kierkegaard* angrebne Prædiken ikke, hvad han vil insinuere, været Tale om at 'canonisere' eller forgude, men kun om i Kjærlighed og Taknemmelighed at ihukomme. Men naar *Dr. S. Kierkegaard* henkaster Beskyldningen for at have fortiet Sandheden, da burde han dog tillige have betænkt, at en Herrens Tjener ikke blot skal Vogte sig for at fortie Noget af det, han er sendt til at sige Menneskene, men ligesaavel skal vogte sig for at sige *Mere* end han er sendt til at sige, hvad ogsaa indeholder, at han skal vogte sig for at sige *Mere*, end just *han* er sendt til at sige efter den særegne Aandens Gave, som er lagt ham i Sjælen. Denne gyldne Regel har Biskop Mynster altid iagttaget, og dersom den var almindeligere fulgt, da vilde megen usand og opskruet Tale om det christelige Livs Høider og Dybder, f. Ex. om det at afdøe, hvorom den Talende dog kun vidste Besked igjennem Phantasien, være undgaaet, ja mange opbyggelige Taler og Bøger vilde være uskrevne. Iøvrigt behøver det vel ingen udførligere Udvikling, at der hos de christelige Sandhedsvidner baade kan og maa være Tale om forskellige Udviklingstrin baade i Henseende til Vidnesbyrdets Kraft og Fuldstændighed, og at Charakteren af deres Vidnesbyrd ikke kan andet end være betinget, dels ved den Tid, i hvilken de fremtræde, dels ved deres medgivne Individualitet. Men for at holde Dommedag over en Mand, om hvem det er vitterligt, at han har bygget paa Troens Grund; for at afsige den Dom, at hvad Biskop Mynster, der har været en Lærer ikke blot for en mindre Kreds, men for sin Nation, gennem en meer end halvhundredaarig Virksomhed har opbygget, at dette, om det end i andre Henseender maa respekteres, dog i christelig Henseende er falsk og uægte: dertil udfordres ikke blot Andet og *Mere*, end *Dr. S. Kierkegaards* sjuskede Artikel i 'Fædrelandet', men Andet og *Mere* end hele den vidtløftige *Kierkegaards*-Literatur; tillige af den Grund, at der til disse Tings Undersøgelse og Bedømmelse udfordres en heelt anden Maalestok end den, af hvilken *Dr. S. K.* er i Besiddelse, han, hvis Christendom ikke er nogetsomhelst Samfunds [fællesskabs] Tro, men en blot og bar Privatreligion, en Christendom, i hvilken den christelige Kirke og den Helligaands Gjerning i Kirken er udeladt, og dermed meget andet af 'det mest afgjørende Christelige'. / Men det er ikke blot Biskop Mynsters Christendomsforkyndelse, *Dr. S. Kierkegaard* angriber, men ogsaa Mandens Liv og Charakter. Biskop Mynster skal nemlig ved at declamere om Søndagen og verdsligklogt at dække sig om Mandagen have foranlediget det Skin, at han var et Charakteermenneske, en Mand af Grundsætninger, en Mand som staaer fast, naar Alt vakler o. s. v., medens 'Sandheden var, at han var i høi Grad verdsligklog, men svag, nydelsessyg og kun stor som Declamator'. Af denne forbausende Meddelelse, hvoraf blandt Andet erfares, at En af de arbeidsomste Mænd i Danmark nu skal opfattes under Bestemmelsen af en 'Nydelsessyg', af denne Meddelelse sees da, at *Dr. S. Kierkegaard* efter Evne vil drage Omsorg for, at Biskop Mynster i det mindste efter sin Død kan komme ikke blot i godt men ogsaa i ondt Rygte. Men idet jeg seer ham at udslynde Smædeord mod En af vort Fædrelands Ædleste, imod en Mand, hvem han selv tilforn har anerkjendt som sin Lærer, sin aandelige Velgjører; idet jeg seer ham som en *Thersites* ved Heltens Grav: da indrømmer jeg vistnok, at han ved denne sin Gravhandling ganske sikkert vil opnaae hvad han har tilsigtet, nemlig: at

forarge Mange. Men mærk det vel: ikke blot den himmelske Sandhed og Kjærlighed kan forarge Menneskene, men ogsaa den samvittighedsløse Usandhed og Uretfærdighed, ogsaa den urene og tugtløse Aand, ogsaa Kaadheden, der spiller med det Ærværdige, spiller med et Menneskes egen bedre Følelse. – Biskop Mynster var altsaa kun stor som Declamator, men forøvrigt uden Grundsætninger og Character; altsaa dog kun et Menneske, der havde Gudfrygtigheds Skin, men fornægtede dens Kraft. Dette er Betragtningen, til hvilken Dr. S. Kierkegaard er kommen, efterat have frigjort sig fra Pietetsforholdet til sin Fader, der 'til hans Livs Ulykke' har opdraget ham ved Mynsters Prædikener. Dette er den Betragtning, han i mange Aar har holdt tilbage, medens han udvortes vedblev at bevise Biskop Mynster den vante Ærefrygt. Denne Ærefrygt var kun en Maske, hvilken han nu, efterat Biskop Mynster er begravet 'med fuld Musik', lader falde, for at bringe 'Klarhed ind i vore forvirrede religieuse Forhold!' – Sandelig, denne i 'Fædrelandet' afkastede Maske vil sikkert længe blive opbevaret i vor offentlige Morals Historie og forøge S. Kierkegaards Navnkundighed. Men den Betragtning ligger nær: maatte det kun ikke komme derhen, at Dr. S. Kierkegaard omsider selv bliver en omvandrende Maske iblandt os, der vil klare vore forvirrede religieuse Forhold ved det, som er langt værre end religieus Forvirring! Eller troer Dr. S. Kierkegaard virkelig, at vi endnu skulle [skal] antage, at det er hans *Alvor* med hvad han ideligt docerer, at Sandheden skal udtrykkes i 'Existens'? Eller kan han finde det paradox, naar vi ledes til den Mening, at Sandheden, at det Christelige og Sædelige, at ogsaa de Aandsgaver, hvormed han er udrustet, (skjønndt langtfra udrustet i den Grad, som han selv 'til sit Livs Ulykke' indbilder sig) at alt dette dog kun maa tjene ham til et Forfængelighedens og andre finere Nydelsers 'Raffinement'. Jeg veed ikke, hvorledes han for sig selv vil retfærdiggjøre dette Maskespil, thi en Troens Ridder – og Dr. S. Kierkegaard har ofte foranlediget det Skin at være en saadan – bør dog vel ogsaa i sit Forhold til Menneskene, det være sig Levende eller Døde, beflicte sig paa ridderlig Færd. Jeg tvivler imidlertid ingenlunde om, at han for sin Samvittighed vil vide at retfærdiggjøre sin Handlemaade ved en eller anden højere Genialitetens Moral, maaskee endogsaa ved en eller anden højere Religieusitetens Fordring, der byder ethvert andet Hensyn at vige, og giver ham en Maalestok for hans Handlemaade, langt ophøiet over den almene. Men jeg har ikke kunnet undlade at tænke paa Jacobis Ord: 'Mir fallen gleich Maulschellen ein, wenn ich Leute mit erhabenen Gesinnungen herankommen sehe, die nicht einmal nur *rechtschaffene* Gesinnungen beweisen,' – Ord, der dog ingenlunde ere slaaende nok til at betegne S. K.s Færd, da Jacobi hos hine moralske Skinexistentser kun paaanker den indvortes Mangel af Retskaffenhed, men ikke *Falskhed* og maskeret Væsen, der helliger det usædelige Middel ved en indbildt religieus Hensigt, hvad Altsammen hører til det Væsen, vi som Christne ere forpligtede til at forsage. Saa meget er vist, at Dr. S. Kierkegaard, der engang har skrevet en Tale om 'den Kjærlighedens Gjerning at erindre en Afdød' (jfr. S. Kierkegaards Kjærlighedens Gjerninger), idetmindste ved denne sin sidste Tale over en Afdød har bragt sig selv i Erindring paa en Maade, der i længere Tid vil sikre ham mod den Fare, til hvis Afværgelse han ikke synes at skye noget som helst Offer, den Fare: at blive glemt.«

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 14

◀ **Biskop Martensen** : 123,5.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 15

◀ **den han i sin Tid oplyste ... gjøre sig bekjendt med den** : Da den SK-påvirkede Rasmus Nielsen angreb Martensens *Den christelige Dogmatik* (1849), tog denne til genmæle i *Dogmatiske Oplysninger. Et Leilighedsskrift*, Kbh. 1850, ktl. 654, hvori det om SKs skrifter hedder: »mit Kjendskab til denne vidtløftige Litteratur er, som sagt, kun saare ringe og fragmentarisk, hvad blandt Andet er grundet deri, at jeg baade ifølge mine Studiers Gang og min individuelle Aandsretning er mindre modtagelig for en eksperimenterende Fremstilling af de høieste Sandheder, og fornemmelig søger min Belærelse angaaende disse Sandheder hos saadanne Forfattere, der anvende den ligefremme Meddelelse«, s. 13.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 19

◀ **Biskop Martensen vil paastaae ... at Biskop Mynster var et Sandhedsvidne** : se Martensens (123,5) artikel, »I Anledning af Dr. S. Kierkegaards Artikel i 'Fædrelandet' Nr. 295« (129,14). Martensen bruger ikke udtrykket »Blodvidne«. – **Blodvidne**: martyr. – **enstydigt**: som har samme betydning, identisk.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 27

◀ Dette **er ikke saa**: forholder sig ikke således.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 31

◀ **i Artiklen, hvor jeg kun tilsidst udviser ogsaa Blodvidnet** : sigter til passagen »Et Sandhedsvidne, det er en Mand, hvis Liv (...)« i SKs første artikel, »Var Biskop Mynster et 'Sandhedsvidne', et af 'de rette Sandhedsvidner' – er dette Sandhed?«, SKS 14, 124,25 - 125,15. SK udmaler her, hvad der skal forstås ved et sandhedsvidne – uden at tale om blodvidne el. martyr. – **udviser**: fremstiller.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 31

◀ **»de rette« Sandhedsvidner** : sigter til passagen »Et Sandhedsvidne, det er en Mand, hvis Liv (...)« i SKs første artikel, »Var Biskop Mynster et 'Sandhedsvidne', et af 'de rette Sandhedsvidner' – er dette Sandhed?«, SKS 14, 124,25f.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 34

◀ **»første Klasse i den christelige Rangforordning«** : citat fra passagen »Et Sandhedsvidne, det er en Mand, hvis Liv (...)« i SKs første artikel, »Var Biskop Mynster et 'Sandhedsvidne', et af 'de rette Sandhedsvidner' – er dette Sandhed?«, SKS 14, 124,25f.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 36

◀ **Jomfru med en talrig Børneflokk** : I kladden tales om en jomfru, »der har tre Børn« (*Pap.* XI 3 B 211,2); sml. journaloptegnelse NB36:13 fra midten af dec. 1854: »At begrave en Mand, der endog ved at forkynde Xstd. har naaet og nydt, efter den største Maalestok alle mulige jordiske Goder og Fordele at begrave ham som Sandhedsvidne er lige saa latterligt som at begrave en Jomfrue, der rigtignok efterlod sig 3 Børn og var frugtsommelig med det fjerde. Slige Jomfruer finder man latterlige, og det hjælper slet ikke, man forøger kun Latteren, om Præsten maaskee for Penge da der er bestilt 'fiint Sand' tilføier skærpene: de rette Jomfruer, de sande Jomfruer«, SKS 26, 417.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 44

◀ **saaledes vilde Luther sige: »Alt hvad der forholder sig til Liderlighed ... veed man ingen Besked om.«** : En sådan udtalelse er ikke fundet hos Luther, men der kunne være tale om SKs omskrivning, jf. konteksten i journaloptegnelsen NB36:13, hvis anden del (den første er citeret i forrige kommentar) lyder: »Men Sagen er, Alt hvad der angaaer Dyre-Bestemmelsen som nu hvad det er at være Jomfrue og Deslige det veed man ypperligt Besked om i Verden. Men hvad et Sandhedsvidne er veed man ikke, blandt Andet ogsaa just fordi man har faaet Xstd. og Verden til at løbe i Eet, istedetfor at 'Sandhedsvidne' netop forholder sig til Xstds Ueensartethed med denne Verden og derfor altid er at lide, at forsage, at gaae Glip af denne Verden«, SKS 26, 417f. SK kunne hentyde til forklaringen af det sjette bud i *Catechismus major D. Martini Lutheri* (lat., Dr. Martin Luthers store Katekismus, også kendt som *Deutsch Katechismus* (1529)), 209-221, især 217, i *Libri symbolici ecclesiae evangelicae sive Concordia*, udg. af K.A. Hase, 2. udg., Leipzig 1837 [1827], ktl. 624 (forkortet *Libri symbolici ecclesiae evangelicae*), s. 453-458, især s. 457: »Jam haec eo a me dicta sunt, ut juvenus crebris monitis in eam perducatur sententiam, ut incipiat voluptate quadam complecti matrimonium, sciatque felicem et Deo acceptum esse ordinem. Hac enim ratione temporis progressu tantum effici posset, ut illi suus iterum honos redderetur, et foeda illa et manifestarum scortationum et aliorum turpissimorum vitiorum, quae contemptum matrimonii consecuta sunt, lerna passim nunc in mundo regnans diminueretur« (lat., »Men dette har jeg sagt, for at ungdommen ved hyppige formaninger kan bibringes en sådan opfattelse, så den begynder at omfatte ægteskabet med en form for lyst og indser, at det er en salig og Gud velbehagelig stand. For på den måde ville man med tiden kunne bringe det så vidt, at ægteskabet igen kom til ære og værdighed, og at denne overalt i verden hæslige sump af åbenlyst utugtige udskejelser og andre forfærdelige laster, som har medført foragt for ægteskabet, blev mindre«) (*Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche. Herausgegeben im Gedenkjahr der Augsburgischen Konfession 1930*, 11. udg. [ty./lat.], Göttingen 1992, s. 610-616, især s. 615). Se også journaloptegnelsen NB29:80 (1854), i SKS 25, 341f. – **Luther**: Martin Luther (1483-1546), ty. teolog, augustiner munk (1505-24), prof. i Wittenberg; forlod definitivt augustinerklostret i 1524. Som protestantisk reformator var han den centrale skikkelse i det opgør med den middelalderlige teologiske tradition, pavemagten og romerkirken, som bl.a. førte til en nyordning af gudstjenesten og det kirkelige liv og til dannelse af en række evangelisk-lutherske kirkeordninger, især i Nordeuropa. Forfatter til en lang række teologiske, eksegetiske, opbyggelige og kirkepolitiske værker, talrige prædikener og salmer; desuden oversatte han Bibelen til tysk.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 45

◀ **at man ikke forstaaer ... mod et Sandhedsvidne** : Med sin første artikel, »Var Biskop Mynster et 'Sandhedsvidne', et af 'de rette Sandhedsvidner' – er dette Sandhed?« (SKS 14, 121-126), fik SK en snes avisartikler imod sig, hvoraf de fleste mente, at han misbrugte udtrykket 'sandhedsvidne', ligesom mange heller ikke havde forståelse for kritikken af J.P. Mynster (123,1). Se fx den anonyme artikel – undertegnet 'L' – »En Karikaturtegning af Dr. S. Kierkegaard« i *Berlingske Tidende*, nr. 299, den 22. dec. 1854: »Det er stor Skade, naar den, der tiltager sig Lærerembedet over alle Andre, tænker mere med Phantasien, end med Forstanden; Dr. Kierkegaard er derved kommet til at karrikere Sandheden og i nærværende Tilfælde istedetfor et Sandhedsvidne skildre os en Selvpiner«, sp. 4. – **opholder sig over**: beklager sig over, gør indsigelser imod.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 51

◀ **Noten til Artiklen** : se SKS 14, 124, note 1.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 53

◀ **see (...)** efter : efterse, tjekke.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 53

◀ **i Noten har jeg ganske bestemt udvist Forskjellen ... og »et lidende Sandhedsvidne«** : frit citat efter noten til SKs første artikel, »Var Biskop Mynster et 'Sandhedsvidne', et af 'de rette Sandhedsvidner' – er dette Sandhed?«, hvor det om den store fejl ved Mynsters forkyndelse hedder: »ikke det, at han selv var Embedsmand, – christeligt trækker dette fra – Forkyndelsen, hans egen glimrende, paa Nydelser rige, Carriere, nei, ikke det, men det, at han vilde autorisere den Art Forkyndelse til den sande christelige, og derved, i Fortielse, gjøre den sande christelige (den af lidende Sandhedsvidner) til en Overdrivelse«, SKS 14, 124,32-39. – **udvist**: påvist.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 55

◀ **velbestalter** : som er officielt indsat i et (varigt, økonomisk betrygget) embede.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 69

◀ **Nævekæmpers**: sportsmand, der lever af at slå, bokser.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 71

◀ **taler om det Forargelige i det Skridt, jeg har gjort, om Jesuitisme o. desl.** : se Martensens artikel, »I Anledning af Dr. S. Kierkegaards Artikel i 'Fædrelandet' Nr. 295« (129,14). – **Jesuitisme**: adfærd præget af forstillelse, list ('hensigten helliger midlet') el. hykleri.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 72

◀ **subaltern** : underordnet.

I trykt udgave: Bind 14 side 129 linje 77

◀ **Venskabelige** : den københavnske klub »Det Venskabelige Selskab«, oprettet 1783, hvis hovedformål var underholdning. Selskabet afholdt i vintermånederne koncerter og baller; i øvrigt kunne medlemmerne læse aviser og blade i dets lokaler og fornøje sig med forskellige former for spil, især billard. Jf. *Love for Det Venskabelige Selskab, antagne i Generalforsamlingen den 14 April 1819*, Kbh. 1819.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 8

◀ **Fuglekonge** : den, der har sejret i en fugleskydning, dvs. en konkurrence, hvor det gælder om at nedskyde en træfugl, opsat på en stang. Fugleskydning, der stammer fra middelalderen, var i det 19. årh. en alm. fritidsfornøjelse for borgerskabet i København. Den afholdtes hver sommer, og sejrherren var 'regerende fuglekonge' indtil næste års skydning.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 9

◀ **forresten** : hvad alt det øvrige angår, derudover.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 16

◀ **kjendeligt paa** : til at kende på, kendetegnet ved.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 20

◀ **kommen i Fløiel** : Som Sjællands biskop havde Martensen ret til en særlig beklædning, jf. kap. 1, § 5, i forordning af 13. marts 1683 om klædedragt m.m., der stadig var gældende på SKs tid: »Bispen over Siellands Stift og Kongens Confessionarius maae bære sorte Fløiels Vinge-Kiorteler, Fløiels-Huer og Bonetter; de andre Bisper sorte Silke-Kiorteler med Fløiels Vinger, saa og sorte Fløiels Vinger, saa og sorte Fløiels Huer og Bonetter; promoti Doctores in Theologia [promoverede doktorer i teologi] Fløiels Bonetter og Vinger paa deres Kiorteler af Fløiel, saa og Silke-Simarrer«.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 26

◀ **Domestik vistnok ikke imponere ... dog endnu mindre** : Det er usikkert, om SK har en bestemt litterær reference i tankerne. – **Domestik**: tjener. – **vistnok**: ganske vist. – **Livree**: fr., den dragt, tjeneren får udleveret af sin herre. – **naadige**: fast tiltaleform til fornemme personer.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 26

◀ **staae et Stød ud**: udstå, udholde.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 30

◀ **de christelige Begrebers Opklarelse** : dvs. opklaringen el. oplysningen af de kristelige begreber.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 34

◀ **protesteres** : erklæres ugyldig, falsk (126,24).

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 38

◀ **Mærkelighed** : bemærkelsesværdige egenskab.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 47

◀ **paa Biskop Mynsters Liv at anlægge den Maalestok: Sandhedsvidne** : sigter til H.L. Martensens prædiken ved mindeceremonien i anledning af biskop Mynsters død, hvor Mynster kaldes et sandhedsvidne (123,14).

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 50

◀ **en Ven** : H.L. Martensen hørte til inderkredsen omkring biskop Mynster.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 52

◀ **klodderagtige** : klodsede, tåbelige.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 53

◀ **»en i høi Grad verdslig klog Mand, men svag, nydelsessyg og kun stor som Declamator«** : tillempet citat fra SKs første artikel, »Var Biskop Mynster et 'Sandhedsvidne', et af 'de rette Sandhedsvidner' – er dette Sandhed?«, hvor det i efterskriftets andet stykke om Mynster hedder: »Sandheden var, at han var i høi Grad verdslig klog, men svag, nydelsessyg og kun stor som Declamator«, SKS 14, 126,16-18.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 56

◀ med hvilken **Føie**: god grund, berettigelse.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 68

◀ **Falsknen** : (dette) falskneri, bedrag.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 71

◀ **En Jurist som Geheimeraad Ørsted** : Anders Sandøe Ørsted (1778-1860), da. jurist, statsmand; en af landets mest indflydelsesrige borgere. I 1842-48 var han bl.a. statsminister (medlem af gehejmestatsrådet), og i 1853 kom han som premierminister til at lede 'Ørsted-ministeriet', hvorunder han også fungerede som indenrigs- og kultusminister (hvorunder kirken sorterede), senere også som justitsminister. Det blev hans opgave at gennemføre fællesforfatningen (med et rådgivende rigsråd for kongeriget Danmark og hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg) af 26. juli 1854, hvilket skabte stor modstand, ikke mindst fra de nationalliberale. Ørsteds konservative ministerium blev mere og mere upopulært, hvorfor kongen til sidst måtte gribe ind og afsætte det den 12. dec. 1854. – **Geheimeraad**: egl. rådgiver, der er indviet i hemmeligheder. Titlen var i brug i Danmark fra Christian IV's tid til 1808. Oprindeligt betegnede den kongens virkelige, øverste rådgivere, men efterhånden blev den mere honorær. Efter rangforordningen (141,37) gav den rang i 1. klasse og ret til betegnelsen excellence. Med tillæg til rangforordningen af 12. aug. 1808 forsvandt titlen og erstattedes af gehejmekonferensråd (rang i 1. klasse) og gehejmeetatsråd (2. klasse).

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 77

◀ **en Digter som Heiberg** : Johan Ludvig Heiberg (1791-1860), da. forf., redaktør og kritiker; fra 1829 titulær prof., fra 1849 Det kgl. Teaters direktør. Heiberg havde gennem 25 år været tidens øverste æstetiske instans, om end han i alt væsentligt havde indstillet sin kritiske virksomhed. I tiden som teaterdirektør har Heiberg haft flere store problemer at slås med, og han har nærmest været under konstant beskyldning. Han fik titel af virkelig etatsråd den 4. maj 1850.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 78

◀ **en Lærd som Madvig** : Johan Nicolai Madvig (1804-86), da. klassisk filolog; prof. ved Københavns Universitet, medlem af Den grundlovgivende Rigsforsamling, fra 1848 undervisningsinspektør for de lærde skoler, fra nov. 1848 til dec. 1851 kultusminister, i hvilken funktion han bl.a. afgjorde besættelsen af gejstlige embeder. I 1855 blev han universitetets rektor. Hvilke utaknemmelige vilkår, SK sigter til, er uklart.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 78

◀ **en Læge som Bang** : Oluf Lundt Bang (1788-1877), prof. i medicin ved Københavns universitet og på den tid hovedstadens berømteste læge. Fra 1841 til 1844 var han direktør for fødselsstiftelsen, hvilket endte med, at denne pga. af flere vanskeligheder måtte lukke. Hvilke utaknemmelige vilkår, SK sigter til, er dog uklart.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 79

◀ **sceniske Kunstnere som Nielsen** : Nicolai Peter Nielsen (1795-1860), da. skuespiller, instruktør; fra 1820 ansat ved Det kgl. Teater, hvor han blev en af datidens største skuespillere. Under J.L. Heibergs ledelse af Det kgl. Teater kom det til flere opgør med den letlevende skuespiller, hvilket resulterede i, at Nielsen tog sin afsked i 1855.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 79

◀ **Rosenkilde** : Christen Niemann Rosenkilde (1786-1861), da. skuespiller; fra 1815 ansat ved Det kgl. Teater. Hans særlige komiske geni har SK beskrevet i den ubrugte artikel »Rosenkilde som 'Hummer'. Et Erindrings-Forsøg af En Taknemlig« fra 1847 (*Pap.* VIII 2 B 172-173). Rosenkildes datter, Julie Weber Sødring, har bevidnet, hvordan hendes far og SK kendte hinanden, jf. *Søren Kierkegaard truffet. Et liv set af hans samtidige*, udg. af Bruce H. Kirmmse, Kbh. 1996, s. 134f. Hvilke utaknemmelige vilkår, SK sigter til, er uklart.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 80

◀ **Phister** : Joachim Ludvig Phister (1807-96), da. skuespiller; debuterede ved Det kgl. Teater i 1825 og blev sidenhen en af datidens største skuespillere. Hans helt særlige evne som (især komisk) skuespiller, hans 'refleksion', har SK fremstillet i en utrykt artikel fra dec. 1848, »Hr. Phister som Captain Scipio (i Syngestykket 'Ludovic')'. En Erindring og for Erindringen« (*Pap.* IX B 67-73). SK kendte Phister privat, idet han var skuespillerens overbo i Rosenborggade 156A, hvor SK boede fra okt. 1848 til april 1850. Hvilke utaknemmelige vilkår, SK sigter til, er uklart.

I trykt udgave: Bind 14 side 130 linje 80

◀ **kunne** siges: kan.

I trykt udgave: Bind 14 side 131 linje 3

◀ **iagttage den borgerlige Retfærdighed** : overholde de borgerlige love.

I trykt udgave: Bind 14 side 131 linje 14

◀ **hin Erindringstale af Prof. Martensen** : 123,5.

I trykt udgave: Bind 14 side 131 linje 20

◀ **Blodet røres**: sættes i bevægelse.

I trykt udgave: Bind 14 side 131 linje 22

◀ **Operateuren**: fr., en læge, der udfører operationer, kirurg. Brugen af bedøvelsesmidler, som fx kloroform, der første gang anvendtes af fødselslægen James Young Simpson i Edinburgh, var endnu ikke slået igennem på SKs tid.

I trykt udgave: Bind 14 side 131 linje 27

◀ **længst Hovedet** : for længst den da. kirkes overhoved (123,5).

I trykt udgave: Bind 14 side 131 linje 32

◀ **»Ogsaa af Pietet ... honoreret denne falske Vexel (...) i Stedet for at protestere den.«** : frit citat fra SKs første artikel, »Var Biskop Mynster et 'Sandhedsvidne', et af 'de rette Sandhedsvidner' – er dette Sandhed?« (126,22), i *SKS* 14, 126,24-26.

I trykt udgave: Bind 14 side 131 linje 36

◀ **ville** de: vil.

I trykt udgave: Bind 14 side 131 linje 49

◀ **paa vanlig Vis: mod hans Fjender at kæmpe for Biskop Mynster, min afdøde Faders Præst** : SK

tænker fx på angrebet på den spekulative teologi i *Forord* (SKS 4, 493-496), satiren over N.F.S. Grundtvig i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (især SKS 7, 41-52) og senest artiklen mod Rudelbach, »Foranlediget ved en Yttring af Dr. Rudelbach mig betræffende«, i *Fædrelandet*, nr. 26, den 31. jan. 1851. – **Faders Præst:** 126,22.

I trykt udgave: Bind 14 side 131 linje 62

◀ **Styrelsens** : dvs. Guds styrelses.

I trykt udgave: Bind 14 side 131 linje 69

◀ **jeg var, ironisk nok, troskyldigt hans egen Prædiken om Mandagen** : SK havde udfoldet dette i en ubenyttet artikel kaldet »Biskop M. Svar i den berlingske Tidende« (*Pap.* XI 3 B 82-84) fra 1854, hvor det hedder: »Skjønndt Udtrykket er tydeligt nok, skal jeg gjerne forklare mig lidt udførligere. Jeg er Mynsters egen Prædiken om Mandagen dvs: jeg er den – ironisk nok – troskyldige Conseqvents af M^s Prædiken. Jeg er nemlig opdragen ved M^s Prædiken – men ikke af Biskop Mynster, saa havde jeg vel i Dagligstuen faaet Vink om, at saaledes gaaer det ikke til om Mandagen, i det praktiske Liv, og at i det praktiske Liv retter man sig efter som det gaaer til i det praktiske Liv. Nei, jeg er ved Mynsters Prædiken opdragen af en simpel borgerlig Mand, et uhyre Villies Menneske, og jeg fik Intet at vide i Dagligstuen om, at det ikke gaaer saaledes til i det praktiske Liv, og at man der skal rette sig efter, hvorledes det gaaer til i det praktiske Liv. Med Indtrykket af Mynsters Prædiken, dette om Grundsætninger, om Charakter-Handling o:s:v., dermed blev jeg af min Fader sendt ud i Verden 'det er Det Du har at rette Dig efter'. Hvad derfor Biskop Mynsters Liv fra Ende til anden mangler, hvad der ikke er Spor af i hele hans Liv, thi han hjalp sig om Mandagen med verdslig Klogskab: Charakter-Handling, det har mit Liv. Og derfor tager mit Liv, der dog er Mynsters Prædiken, sig i de Flestes Øine ud som en Art Galskab, hvilket i en vis Forstand er ganske i sin Orden. Thi i en stille Time [123,54] at skildre en Charakter-Handling, det tager sig ikke ud som Galskab – det vidste Biskop Mynster ypperligt; men om Mandagen at sætte en christelig Charakter-Handling ind i denne Middelmaadighedens Verden: det tager sig ud som Galskab – og derfor vogtede han sig vel derfor. – Haarde Nemesis af den guddommelige Styrelse: i Skikkelse af en Tungsindigs oprigtigste og meest uskrømtede Hengivenhed at faae sin egen Prædiken sig ganske nær, ved sin Side, og saa ikke høit, offentligt at turde sige: Mennesket har Ret, hans Liv forholder sig ganske anderledes til min Prædiken end mit eget; og paa den anden Side heller ikke høit, offentligt at turde sige: Mennesket har Uret, thi i saa Fald vilde Svaret maaskee [være] blevet: det er jo Deres egen Prædiken!« (*Pap.* XI 3 B 83).

I trykt udgave: Bind 14 side 131 linje 73

◀ hans Liv **kommet**: være kommet.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 1

◀ **ved et lille Ord** : dvs. den tilståelse el. indrømmelse, at kirkens kristendomsudøvelse ligger fjernt fra NTs kristendom (124,67).

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 9

◀ **derhos** : desuden, endda.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 18

◀ **»mit Livs Ulykke blev ... mig til Gode, blev min Lykke«** : frit citat fra SKs første artikel, »Var Biskop Mynster et 'Sandhedsvidne', et af 'de rette Sandhedsvidner' – er dette Sandhed?«, SKS 14, 126,19-22.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 22

◀ **mit mangeaarige Forhold til Biskop Mynster** : 123,30.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 24

◀ **hvad enhver Anonym** : Alle, der havde skrevet mod SK, var anonyme.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 30

◀ **enhver »Æskulap« ... giver fra sig i en Avis** : sigter til den krasse artikel mod SK, der stod i *Kjøbenhavnsposten*, nr. 300, den 24. dec. 1854: »Man har i denne Tid det interessante Phænomen, at see Folk offentlig i Bladene undre sig over, at det er gaaet S. Kierkegaard saaledes som 'Fædrel.' imandags viser, at det er gaaet ham. Det undrer Undertegnede, at man kan undre sig derover. Det er jo nemlig *den ene* af de tvende *eneste mulige* Changer, som er indtruffen med S. K. Da han var kommen til det for Tænkeren særdeles pikante Resultat: *credo quia absurdum est* [lat., jeg tror, fordi det er absurd], laae det jo klart for

Dagen, at Conseqventsens kunde tænkes paa to Maader: han maatte enten 1) komme til at omsætte Resultatet '*credo quia absurdum est*' i dets negative Form: '*nego, quia absurdum est*' [lat., jeg benægter, fordi det er absurd], eller 2) hænge fast i det positive Resultat og saa *notabene selv blive omsat* fra en positiv til en negativ Størrelse, fra *original* og til – noget, som desværre paa Grund af vor Skrøbelighed og Forfængelighed ikke er sjældent – til *original*, berøvet alle dets Bogstaver med Undtagelse af tre. / Da man nu veed af to Grunde, at den første Change ikke er falden i S. K.'s Lod, nemlig 1) af ydre Criterier, idet han ikke officielt har averteret derom, hvilket jo var en Selvfølge; 2) af indre Criterier, idet man kan være overbeviist om, at saadanne Undtagelser som S. K. aldrig changere over i Regelen (og Regelen er jo nu at være Atheist og benegte, *quia absurdum est*). Da S. K. altsaa kun har den anden Change tilbage, ifølge hvilken man vælger det Absurde som sin Deel, – saa er han jo foreløbig i fuldkommen Conseqvents med sig selv (naturligviis overtage vi ikke den Forpligtelse at *cavere* [indestå] for ham for den kommende Tid, thi ogsaa han er jo kun et Menneske). / Vi behøve vel ikke at tilføie, at man ikke maa misforstaae os, som om vi ikke skulde beklage Biskop Mynster, at han har været saa uheldig at blive det tilfældige Medium, hvorigjennem S. K. skulde aabenbare sin Conseqvents, eller som om vi ikke skulde beklage 'Fædrel.', der ved en tilgivelig Feiltagelse er kommet til at bringe for Dagen, hvad der er hændet S. K. Vi tillade os blot at holde paa Sætningen: *pereat mundus, fiat Consequens* [lat., lad verden gå til grunde, og konsekvensen ske], dvs.: lad den rasende Achilles kun føle den Døde, og lad Bladet kun begaae et Buk [en brøler, fadæse] – naar det blot viser sig, at Conseqventsens er reddet. / Hvad S. K.'s Tankegang ved denne Leilighed angaaer, saa er den ikke saa vanskelig at gjætte, som disse Menneskers ialmindelighed er. Han har sikkert staaet for sig selv som den der underkastede sig *en Spægelse* ved at angribe Mynsters Minde. 'Jeg kunde jo sagtens skrive en grundig Bog derom,' har han tænkt ved sig selv, 'men det vilde ikke være mig Spægelse nok; nei, jeg vil skrive en Artikel, saa hensynsløs, at Folk ikke kunne [kan] andet end rase imod mig, det vil være en passende Spægelse for mig.' Man bemærker, hvorledes han glemmer den Nydelse, der ligger i en saadan opsigtvækkende Spægelse, men det maa tilgives paa Grund af Omstændighederne; Herregud, vi ere jo alle forfængelige. Vi længes efter at see, hvori S. K.'s næste Spægelse skal bestaae. Mulig vil han næste Gang ikke indskrænke sig til at hudflætte [piske] en Død, men selv slaae et Menneske ihjel. Dette synes consequent at maatte blive hans næste Spægelse.« Artiklen var underskrevet 'æsculap', gr. Asklepios, gud for lægekunsten; det fortælles, at da han engang vakte en død til live, blev han dræbt af Zeus med en tordenkile. – **Kjøbenhavnsposten**: hensygende, nu konservativ avis, grundlagt i 1827, med en storhedstid i 1840'erne, hvor den havde været talerør for demokrati og socialisme. Avisen, der blev redigeret af J.P.M. Grüne, gik ind i 1856.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 30

◀ **hvad en Alvorsmand fra Nørrebro ... at jeg mangler Alvor** : sigter til den moralske opsang til SK i *Flyveposten*, nr. 301, den 27. dec. 1854: »Medens i Mandag Aftes den storartede politiske Demonstration fandt Sted, foregik en anden Demonstration, langt anderledes storartet og velskikket til at gjøre Opsigt – Hr. Dr. S. Kierkegaards Angreb i 'Fædrelandet' paa Biskop Martensen og paa hans afdøde Forgjænger, den høitbegavede, hæderværdige Christendommens Forkynder, Jakob Peter Mynster. / Angrebet mod Biskop Martensen begynder med den Insinuation, at Martensens 'Erindringstale' over Mynster kun kan kaldes saa, 'forsaavidt som den bringer Prof. Martensen i Erindring til den ledige Bispestol', og ender med den Paastand, at Martensen i den nævnte Tale 'leger Christendom, aldeles, aldeles i samme Forstand som Barnet leger Soldat.' / Angrebet paa afdøde Biskop Mynster concentrerer sig i den ene Sætning, vi her forkortet ville citere: 'at han, foruden al anden Fordeel, som han, efter største Maalestok, drog af at forkynde Christendom, ogsaa medtog den Nydelse, ved at declamere i stille Timer om Søndagen, og ved verdslig klog at dække sig om Mandagen, at foranledige det Skin, at han var et Charakteermenneske, en Mand af Grundsætninger – – – , medens Sandheden var, at han var i høi Grad verdslig klog, men svag, nydelsessyg og kun stor som Declamator'. / Det er nok at anføre disse Beskyldninger imod Martensen og imod Mynster, uden al Modsigelse; og ikke et Ord skal her spildes for overflødig at begrunde Dommen over Hr. Kierkegaards Ord, Dommen om denne Tale virkelig er, hvad Hr. Kierkegaard vil udgive den for, en christelig Tale, og en christelig Tale endog i eminent Betydning, eller om det er en uchristelig Tale som den sjelden eller aldrig har lydt i den danske Kirke. / Men er det ikke lykkedes Hr. Kierkegaard, hvad han har havt til Formaal, at fremstille Hr. Martensen og afdøde Mynster i deres sande Skikkelse, saa er hvad han mindst har tænkt paa lykkedes ham desto fuldstændigere, og hiin forargelige Artikel i 'Fædrelandet' skildrer Hr. Kierkegaard selv i hans inderste Grundcharakter. / Thi hvad er Hr. Dr. S. Kierkegaard? I Sandhed, en lang Række af Skrifter har viist det, om end ei saa slaaende, saa sammentrængt og saa levende som Artiklen i 'Fædrelandet', han er en høi Begavelse, en riig Dannelse, men Eet fattes ham: *Alvoren*. Derfor er ogsaa Alt hos ham gaaet op i Autor-Virtuositet, Hr. Kierkegaard er en mageløs pikant, aandrigh Forfatter, med en glimrende, konstfuld Stil, der præsterer hidtil ukjendte æsthetiske, philosophiske, theologiske Productioner, f. Ex. en Forførers Dagbog – Skyldig eller ikke Skyldig – christelige Taler ved *tænkte* Leiligheder. / Hr. Kierkegaard er *Manden uden Alvor*. Han har havt en Indsigelse at gjøre imod Mynster, men som først skulde fremsættes efter Biskoppens Død. Med høi Pathos forkynder Hr. Kierkegaard sin Smerte, sin Fortvivlelse ved at bære paa denne Indsigelse – endelig dør Biskoppen! 'Han er nu død – Gud være lovet, at det kunde holdes hen saalænge han levede!' Nu kommer da Indsigelsen, – men see, Indsigelsen, den med saa stor Smerte baarne, den med saa stort Heltmod tilbageholdte Indsigelse, Indsigelsen imod den hele Verden, der i Mynster hædrede den ualmindelige Ordets Forkynder, denne Indsigelse bliver til – en pikant lille Avisartikel, dateret 'Februar 1854',

med en lille Efterskrift fra 'Efteraaret 1854,' og nok en lille ditto fra 'December 1854'. Er dette christelig Alvor, eller er det en forargelig Spøg? / Hr. Kierkegaard protesterer imod Martensens Tale, at den gjør Mynster til 'et Sandhedsvidne'. Nu vel, Martensen kan have Uret heri, men tilvisse ikke saa stor Uret som Hr. Kierkegaard har i sin Forklaring af hvad der skal forstaaes ved et Sandhedsvidne. Ordet er bekjendt, og Begrebet klart: et Sandhedsvidne (Wahrheitzeuge) kaldes jo dog vel nærmest og egentligst den der forkynder Ordet uden alt jordisk Hensyn, altsaa den der *vover* Alt ved at forkynde Ordet. Men Hr. Kierkegaard definerer bagvendt saaledes: den der *lider* Alt (dvs. et Blodvidne, Martyr)! Og nu kommer den kierkegaardske Comedie-Pathos: 'Et Sandhedsvidne, det er en Mand, der i Armod vidner for Sandhed, i Armod, Ringhed og Fornedrelse, saa miskjendt, forhadet, afskyet, saa bespottet, forhaanet, udgriint, saa *tilsidst* korsfæstet eller halshugget eller brændt eller stegt paa en Rist, hans afsjælede Legeme af Rakkeren henslængt paa et afsides Sted ubegravet' osv. osv. osv. – Nu vel da, saa var Luther heller ikke noget Sandhedsvidne, thi han levede jo ikke i Fornedrelse, blev ikke udgriint, ikke stegt, og ikke henkastet af Rakkeren ubegravet. / I Sandhed, Artiklen i 'Fædrelandet' viser Hr. Kierkegaard i hans sande Skikkelse, viser at Hr. Kierkegaard mangler al Alvor. Men Hr. Kierkegaard mangler endvidere al Selverkjendelse. Og hvor besynderlig tager han sig dog her ud, naar han fortæller os dette skjønne Træk: at han ikke strax vilde komme frem med sin lille Artikel for ikke at – forhindre Martensen i at blive Biskop! Og at han 'for mange Aar siden' (dengang forgudede han forøvrigt Mynster i sine Skrifter) sagde til 'gamle Grundtvig', at Biskop Mynster 'først skulde leve ud, begraves med fuld Musik' før Hr. Kierkegaard vilde komme med sin lille Bladartikel! – Biskop Mynster har forkyndt Ordet i meer end et halvt Aarhundrede. Da den unge Mand fremstod, da lyttede en Slægt af modne Mænd, af udmærkede Geistlige beundrende til hans Tale. Hans egen Samtid annammede Ordet med Begeistring af hans Læber; og en ny Slægt kredsede sig ærefrygtsfuld om Oldingen, der endnu til det Sidste var den af Gud velsignede ungdomsfriske, manddomsstærke Ordets Forkynder. Og da han begroves, da viste Sjellands Stifts Geistlighed ham den sidste Ære som den sjelden er viist en Ordets Forkynder i Danmark – – – see, alt dette er Hr. Kierkegaards Værk; havde han ikke tilbageholdt sin lille Artikel, var Alt kommet ganske anderledes! / 'Det blev naaet,' siger Hr. Kierkegaard; 'han er jo begravet med fuld Musik. Til Monumentet for ham er der vel ogsaa nu omtrent indkommet hvad der vil indkomme' – Tak, Tak, du ædle Hr. Kierkegaard, at du saa længe holdt din lille Artikel tilbage!« Artiklen adresserer sig fra Nørrebro og er underskrevet af 'I.L.', hvilket formentlig er sprogmanden Israel Levin, SKs tidligere sekretær. – **Flyvepostens:** konservativ avis, fra 1852 redigeret af Jacob Davidsen og Gottlieb Siesbye. Den havde o. 5.500 abonnenter (1857).

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 32

◀ **dette Skrig: at angribe en Afdød, som ikke kan svare osv.** : SK blev i flere artikler i dec. 1854 revset for sit angreb på den afdøde biskop Mynster. Se fx artiklen »Et Angreb paa Biskop Mynster« i *Dagbladet*, nr. 299, den 21. dec. 1854, hvor det bl.a. hedder: »Naar Hr. Søren Kierkegaard saaledes her træder ud af 'den indirekte Meddelelser', idetmindste tilsyneladende, ligegyldige Ro og uden nogensomhelst Anvendelse af 'den maieutiske Methode' fremsætter sin Indsigelse ikke alene mod Biskop Mynsters Canonisering, men ogsaa mod hans hele Liv og hans geistlige Virksomhed, da kan han vistnok hertil være fuldt berettiget og behøver derfor ikke at paaberaabe sig Andet end sin Overbeviisning, sin Begeistring for Sandheden. Derimod trænger det til en nærmere Forklaring, naar han nu taler saaledes om den Døde efterat have behandlet den Levende ganske anderledes, efter altid at have omtalt ham med Veneration og sendt ham sine Arbejder med 'Ærefrygt'. Hr. Kierkegaard føler ogsaa selv det Besynderlige heri, thi uagtet han begynder med at sige, at han ikke vil tale om sit Forhold til ham, ender han dog med et Forsøg paa en Forklaring. Uagtet Biskop Mynster altsaa var 'hans Livs Ulykke', taug han dog, saalænge Manden levede, af Pietet mod sin afdøde Fader. Hvorledes Pieteten kan byde Taushed om den Levende og tillade at tale om den Døde, er imidlertid vanskeligt at forstaae, og ligesaa uforstaaeligt er det, at Forfatteren kan lade sig bestemme af slige Motiver«. Artiklen er underskrevet 'A'. Se også det anonyme digt i *Kjøbenhavnsposten*, nr. 299, den 23. dec. 1854, hvor det hedder: »Men naar den Mand, mod hvem, imens hernede, / Han aanded, / Du Dig som Beundrer teede, / Nu, – han ei svare kan fra Gravens Ly, – / Foruden Sky / Du søger at tilrede.«

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 36

◀ **Fruentimmer-Spektakel:** kvinde.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 38

◀ **»Gud være lovet, at det kunde holdes hen ... ved at fortvivle derover«** : frit citat fra efterskriftets andet stykke i SKs første artikel, »Var Biskop Mynster et 'Sandhedsvidne', et af 'de rette Sandhedsvidner' – er dette Sandhed?« i SKS 14, 126,27-30.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 40

◀ **lige over for** : i forhold til.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 46

◀ **den Tilstaaelse, ikke at være det nye Testamentes Christendom** : 124,67.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 50

◀ **et Sandsebedrag** : en illusion, falsk forestilling.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 52

◀ **»Alvor og Visdom«** : Det er uvist, om der er tale om et citat.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 52

◀ **Majestætsforbrydelse** : den alvorligste forbrydelse (lat. 'crimen majestatis'), egl. forbrydelse rettet mod kongen, der if. *Christian V's Danske Lov* (1683), 6. bog, kap. 4, § 1, som var gældende på SKs tid, takseredes med den højeste straf.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 53

◀ **et Rige af denne Verden** : allusion til Joh 18,36, hvor Jesus, efter at Pilatus har spurgt ham, om han er jødernes konge, og om hvad han har gjort, svarer ham: »Mit rige er ikke af denne verden. Var mit rige af denne verden, havde mine tjenere kæmpet for, at jeg ikke skulle udleveres til jøderne; men nu er mit rige ikke af denne verden.«

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 56

◀ **I Slutningen af hans Liv lagde jeg ... saa eftertrykkeligt som muligt** : se SKs mere indgående beskrivelse af forløbet i journaloptegnelsen NB21:121 (1850) med overskriften »Min Samtale med Biskop Mynster d. 22. Oct. 1850. / efter at han havde læst Indøvelse i Christendom«, i SKS 24, 72-74. Siden havde han flere samtaler med Mynster om *Indøvelse i Christendom* (1850), se fx NB23:9, i SKS 24, 209f.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 60

◀ **Det skete i »Til Selvprøvelse«, hvor jeg ... halverede ham** : SK henviser direkte til biskop Mynster i *Til Selvprøvelse Samtiden anbefalet* (1851), hvor det hedder: »Lad mig nøiagtigt bestemme, hvor jeg saa at sige er. Der er blandt os en høiærværdig Olding, denne Kirkes øverste Geistlige; Det han, hans 'Prædiken', har villet, det Samme er det, jeg vil, kun en Tone stærkere, hvad der ligger i min Personligheds Forskjellighed, og hvad Tidens Forskjellighed kræver. Der er blandt os Nogle, som gjøre Fordring paa i strengeste Forstand at være Christne, at være det i Modsætning til os Andre: dem har jeg ikke kunnet slutte mig til. Deels mener jeg, at deres Liv ikke indfrier den Maalestok, som de selv foranledige eller nødsage En til at anlægge ved saa stærkt at fremhæve at de ere Christne – dog dette er mig det mindre Vigtige; deels er jeg for lidt Christen til at turde slutte mig til Nogen, som gjør en saadan Fordring. Er jeg end maaskee lidt – ja selv om saa var, hvis jeg maaskee var, ikke lidt fremmeligere end Adskillige af Gjennemsnittet blandt os: jeg er kun et Digterisk fremmeligere, det vil sige, jeg veed bedre, hvad Christendom er, veed bedre at fremstille det, o, men dette er (...) en saare uvæsentlig Forskjel. Væsentligen tilhører jeg Gjennemsnittet. Og her er det, jeg har arbeidet for Uro i Retning af Inderliggjørelse«, SKS 13, 49,19-36.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 72

◀ **at Blad-Artikler nu anføre dette Sted mod mig som en Lovtale over ham** : sigter til artiklen »Endnu et Ord om Dr. S. Kierkegaards Angreb paa Mynster« i *Dagbladet*, nr. 300, den 22. dec. 1854: »Hr. Redakteur! I Anledning af den Artikel i Nr. 299 af Deres ærede Blad, der er betitlet 'Et Angreb paa Biskop Mynster', synes det mig ikke at være uhensigtsmæssigt at komme frem med et Par Ord. / Idet Dr. Søren Kierkegaard har indstevnet afdøde Biskop Mynster og hans Lovpriser og Efterfølger, Biskop Martensen, for Sandhedens Domstol, har han selvfølgelig stillet sig selv for samme Skranker, og Sagen bør føres saa offenlig som mulig. I ovennævnte Artikel er der gjort opmærksom paa den Modsigelse, der findes mellem Dr. Kierkegaards tidligere Forhold til Biskop Mynster og det, hvori han stiller sig i sin Artikel i 'Fædrelandet' Nr. 295. Men det store Publikum kan ikke undersøge Sandheden af den Yttring, at han sendte Biskop Mynster sine Arbejder 'med Ærefrygt', og det har formodenlig ikke saa nøie Kjendskab til Kierkegaards Værker, at det veed, hvad han har sagt om den Afdøde, medens han levede. Det turde derfor maaskee ikke være uden Interesse at citere de Steder, hvor Mynster omtales i Dr. K.'s Skrifter. / I 'Til Selvprøvelse' læses Pag. 16: 'Lad mig nøiagtig bestemme, hvor jeg saa at sige er. Der er blandt os en høiærværdig Olding, denne Kirkes øverste Geistlige; det han, hans 'Prædiken' har villet, det Samme er det, jeg vil, kun en Tone stærkere, hvad der ligger i min Personligheds Forskjellighed, og hvad Tidens Forskjellighed kræver.' / Det andet Sted læses i 'Forord' Pag. 50-52, men er for vidtløftigt til at citeres her i sin Heelhed. Kun et Par Linier mene vi at burde fremhæve. 'Hin Samling (Mynsters Prædikener) vil vel nærmest vække og nære hos den Enkelte en alvorligere Selvprøvelse, en dybere Bekymring om sig selv og for sig selv, sit Vel, sin Frelse, sin Salighed. Herpaa er Fremstillingen ogsaa beregnet, der ofte næsten gjør det umuligt for den Læsende at undflye den Tanke, at hvad han læser, angaaer ham selv.' Den, der kjender det Mindste til Kierkegaards

Forfattervirksomhed, vil vide, hvilken Lovtale disse Ord i hans Mund indeholde over Mynsters Prædikener. Det maa ønskes, at Dr. Kierkegaard nærmere vil udtale sig om, i hvilket Forhold saadanne Ytringer staae til hans sidste; det skylder han – ikke sine Modstandere – men sine Beundrere og Tilhængere, de sande Tilhængere, for hvem det ikke er Nok 'at modtage Ordre fra Hovedkvarteret', men som, oplærte af Mesteren, anvende samme Mistænksomhed mod ham som mod alle Andre«, sp. 2f. Artiklen er underskrevet 'B'.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 75

◀ **Deres Højærværdighed** : If. rangforordningen (141,37) indgik 'højærværdig' i titulaturen for hele den rangerende gejstlighed, placeret i 2. til 6. klasse, således både biskopper, stiftsprovster og Københavns sognepræster, hofprædikanter og teologiske doktorer m.fl. Her benyttet om biskop Mynster.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 79

◀ **i Charakter af** : i overensstemmelse med.

I trykt udgave: Bind 14 side 132 linje 80

◀ **min første, mig saa kjære ... med fuld Musik** : 126,32.

I trykt udgave: Bind 14 side 133 linje 2

◀ **ved en Indrømmelse** : 124,67.

I trykt udgave: Bind 14 side 133 linje 11

◀ **charmant** : fortræffeligt, udmærket.

I trykt udgave: Bind 14 side 133 linje 15

◀ **»ogsaa af Pietet for min afdøde Faders Præst«** : spiller på formuleringen ovenfor: »Ogsaa af Pietet for en afdød Fader«, SKS 14, 131,36 (131,36). – **Faders Præst:** 126,22.

I trykt udgave: Bind 14 side 133 linje 17

◀ **Katastrophe** : omvæltning, stor forandring (i det ydre).

I trykt udgave: Bind 14 side 133 linje 22

◀ **han omhyggeligere læste mine Skrifter** : Biskop Mynster skulle i samtale med SK have indrømmet, at han var påvirket af SKs skrifter, jf. journaloptegnelse NB12:165.b (1849), i SKS 22, 244m; sml. NB18:26 (1850), i SKS 23, 266.

I trykt udgave: Bind 14 side 133 linje 24

◀ **fordi jeg privat talte med ham** : SK havde fra 1846 jævnlig samtaler med biskop Mynster (123,30).

I trykt udgave: Bind 14 side 133 linje 25

◀ **vistnok** : sikkert og vist.

I trykt udgave: Bind 14 side 133 linje 27

◀ **Monumentet vil jo ogsaa blive ham reist** : 123,80.

I trykt udgave: Bind 14 side 133 linje 36